

הצלחה וכישלון בעבודתם של ספרני בתי הספר; מחקר שדה בספריות בתי הספר העל יסודיים בישראל

דניא אנזנברג ומשה יצחקי

טרת המחקר היתה, בין היתר, לזהות את המכשולים העיקריים המונעים מספרני בתי הספר העל יסודיים לבצע את תפקידיהם כראוי. אוכלוסיית היעד כללה ספרנים, מנהלים ומורים בבתי ספר על יסודיים בישראל, למעט בתי ספר חרדיים, אקסטרניים או אלה השייכים לחינוך המיוחד. מדגם האשכולות שנבחר בדגימה שיטתית, כלל 234 בתי ספר שהיוו שליש מכלל בתי הספר ושאלונים שמישים נתקבלו מ-137 (58.5 אחוז). כלי המחקר היו שלושה שאלונים מובנים שכללו שאלות דמוגרפיות, סדרת היגדים ושאלות פתוחות. ניתוח התשובות הראה כי שלוש קבוצות הנשאלים, ספרנים, מורים ומנהלים, דירגו באופן דומה למדי את המכשולים המונעים, לדעתם, מהספרניות ומהספרנים לבצע את עבודתם כמצופה מהם וכפי שהיו רוצים. הגורמים העיקריים והראשונים במעלה היו המחסור במשאבים ובכוח אדם. המכשול השלישי בדירוג, היה העדר הכשרה מקצועית, שכלל כמה מרכיבים: העדר הכשרה לגבי טכנולוגיות מידע, העדר הכשרה מקצועית בספרנות, העדר סימנויות ניהול, יחסי ציבור ותקשורת וכן העדר הכשרה בהוראה ואי הכרת תוכניות לימודים וחוסר ידע בפיתוחן. רביעי בדירוג היה חוסר מודעות וחוסר הערכה לחשיבות הספרייה מצד ההנהלה והמורים. בכך הודו גם המנהלים והמורים. מכשולים נוספים שצינו היו תנאים פיזיים קשים, בעיות של משמעת ושל אישיות הספרנים והצוות העובד איתם. המסקנות וההמלצות העיקריות הן כי לשם סילוק המכשולים העיקריים המפריעים לספרנים למלא כראוי את תפקידיהם חיוני לפעול בכמה דרכים להחדרת מודעות והבנה בקרב מנהלים ומורים לגבי תפקידיהם של הספרייה והספרנים בבית הספר, להגדיל את התקן של הספרנים בבתי הספר, לעודד השתלמות מקצועית שוטפת ומתמדת של הספרנים ולהגביר באופן משמעותי את לימודי טכנולוגיות המידע גם במסלולים להכשרת ספרנים לספריות בתי ספר במוסדות להכשרת ספרנים.

מבוא

ספרייה טובה, פעילה ועשירה-משאבים, היא יסוד חשוב בכל בית ספר ובכוחה לתרום תרומה אמיתית ומשמעותית למימוש מטרות החינוך. מחקרים רבים מצביעים על קשר חיובי בין מצוינות והישגים לימודיים גבוהים לבין קיום ספרייה בבית הספר. בבתי ספר אשר שילבו בצורה נאותה את פעילות הספרייה בתוכנית הלימודים, עלו הישגי התלמידים (Gehlken, 1994; Sadowski & Meyer, 1994; Stripling, 1997; Kennedy-Manzo, 2000).

אולם, למרות ההסכמה הרחבה שהספרייה הינה כלי מעולה להשגת מצוינות בחינוך, לא תמיד מגיע הפוטנציאל שלה לידי מימוש מלא בפועל ולעיתים קרובות מדי הוא מנוצל רק באופן חלקי. מן הספרות המקצועית עולה כי הסיבות העיקריות לכך הן: התפיסה המיושנת של מנהלים ומורים המבוססת, פעמים רבות, על חוויות אישיות שלהם מן הילדות, העדר הגדרה מדויקת וחד משמעית של תפקיד הספרייה בבית הספר בצד ההכרח לשנות ולהתעדכן

ללא הרף והעדר אמון ותקשורת בין הספרייה לגורמים אחרים בבית הספר. המחקרים המעטים שנעשו בישראל (שהם יצחקי, 1989; יצחקי ושהם, 1991; Karelitz & Yitzhaki, 1998; Hiram & Yitzhaki, 1998; Anzenberg & Yitzhaki, 2005) והכרת המצב בשטח מלמדים כי תמונת המצב בספריות בתי ספר רבות בארץ איננה טובה יותר, אם לנקוט לשון המעטה. כל ניסיון לשיפור המצב מחייב לברר מהי תפיסתם של ספרני בתי הספר לגבי תפקידיהם ותפקיד הספרייה, מהם היעדים אליהם הם שואפים להגיע, עד כמה לדעתם הם מושגים ומהם הגורמים המסייעים להם או מכשילים אותם במילוי תפקידיהם.

מטרת המחקר

עבודת המחקר, עליה מבוסס מאמר זה, הציבה לעצמה שלוש מטרות, שאחת מהן היתה לזהות את הגורמים העיקריים המונעים מספרני בתי הספר העל יסודיים לבצע את תפקידיהם כראוי, או במילים אחרות, איתור הקשיים והמכשולים המונעים מהספרנים, מביצוע

להיות ספרנים בבתי ספר, היה אחד הממצאים הבולטים שהנשאלים תפסו עצמם יותר כתומכים מאשר כמובילים (Vansickle, 2000).

גארי הרצל ניתח את דימוי הספרנים והגיע למסקנה שלעיתים קרובות מדי הצוות החינוכי אינו קושר את הספרנים אפילו לנושא של איתור מידע והוא איננו נתפס בעיניהם כגורם שצריך לייצע אותו בתוכניות הלימודים. הספרנים מבודדים ואינם נתפסים כגורם שיש לו חלק, ישיר או עקיף, בהתקדמות התלמיד ובהצלחתו. ניתן למדוד את הצלחתו של המורה באופן ברור למדי על ידי בדיקת הישגי התלמידים, אך איש אינו יודע מה חלקם של הספרנים בהצלחת המורה. הצטיינות הספרנים לכשעצמה לא די בה למשוך תשומת לב, ולהביא להעצמה או ליכולת השפעה ומכאן המסקנה כי כישורי הספרנים בנושאים של תקשורת בינאישית ויחסי ציבור הינם גורמים משמעותיים בהצלחתם או בכישלונם (Hartzell, 1997). הנקודה הבולטת ביותר בתשובות של כ-500 מנהלים של בתי ספר במדינת אריזונה היתה המשאלה לשיפור התקשורת הבינאישית עם הספרנים (Edwards, 1989).

חשיבותם של יחסי ציבור נאותים הוכחה גם במחקרה של לטרוב (Latrobe, 1992) אשר בחנה שינויים ושיפורים ב-108 ספריות בבתי ספר במדינת אוקלהומה בארה"ב, בעקבות הופעת המדריך Information Power במהדורתו הראשונה (1988) על ידי American Library Association. באמצעות כלי שפותח על יסוד ההנחיות שנכללו במדריך זה, התבקשו הספרנים להעריך את תוכניות הספרייה שלהם באפריל 1988 ובאפריל 1991. הספרנים הגדירו את המטרות הראשוניות שלהם ואת הגורמים שתמכו, או שחיבלו במאמציהם להשיגן במהלך שלוש השנים הללו (1988-1991). השוואת הנתונים שנאספו גילתה הישגים מועטים אך יציבים לקראת מימוש יעדי הספרייה. בין הגורמים שזוהו כמכשולים או כמעצורים היו מערכת הקשרים בין הספרנים למורים ולהנהלת בית הספר ולוח זמנים בלתי גמיש של הספרנים. אחד הממצאים החשובים היתה רשימת הגורמים שתרמו להצלחתם של הספרנים והספרייה: 38 אחוז מן הגורמים שתרמו ביותר להשגת היעדים היו קשורים ליחסי ציבור חיוביים. בנוסף על זאת, תרמו גם תכונות אישיות של הספרנים כגון: מסירות, התלהבות, נכונות לעבודה קשה, ידע בחינוך פורמאלי ועוד. חשיבותן של התכונות האישיות של הספרנים הומחשה

מוצלח של תפקידם או מעכבים אותם, על פי תפיסתם האידיאלית. המאמר הנוכחי דן בממצאים הקשורים במטרה זו.

סקירת הספרות

הגורמים העשויים לקדם את עבודת הספרנים או להקשות עליה הם ארבעה: הספרנים עצמם, מנהל בית הספר, צוות המורים ומשאבי הספרייה.

א. הספרנים:

מחקרים ומאמרים רבים קוראים לספרנים להיות מודעים לחשיבות תרומתם הפוטנציאלית למערכת הבית ספרית ולהוות גורם מוביל ומנהיג. כישורים מקצועיים וטכניים הם גורם חשוב בהצלחת הספרנים (Christensen, 1991; Shantz, 1994) אך אין די בהם. רואץ' (Roach, 1989) מדגישה כי היקף המעורבות של הספרנים בתוכנית הכוללת של בית הספר ותקשורת טובה ויעילה בינם לבין המנהל והמורים הם שני גורמים בעלי השפעה משמעותית מאוד על עמדתו של צוות ההוראה כלפי הספרנים ועל הצלחתם בביצוע משימותיהם. ארווין (Ervin, 1989) הסיקה במחקרה כי המכשול השני בחשיבותו הוא העדר הבנה, מודעות או הערכה בקרב צוות בית הספר ביחס לכישורי הספרנים ולפוטנציאל שלהם. כצעד ראשון חייבים הספרנים לפתח תדמית עצמית חיובית, לשדרה לאחרים ולשכנעם בדבר התועלת שהם עשויים להפיק מהספרייה ומהספרנים. גם ג'ונסון (Johnson, 1993) מדגישה כי בכדי לזכות בהכרה מקצועית, חייבים הספרנים להציג מנהיגות איכותית, להוכיח מומחיות בתחומי המדיה וההוראה ולדחוף ולקדם את תוכניות הספרייה, בעזרת תקשורת ויחסים בין אישיים טובים. קן הייקוק, הנמנה עם חשובי החוקרים בתחום ספריית בית הספר כתב במאמר מערכת את הדברים הבאים: "אנו [ספרני בית הספר צריכים לספר בעצמנו את הסיפור שלנו, בכדי להבטיח שהחלטות יתקבלו על יסוד עובדות ולא על בסיס של דעות קדומות או השערות. עלינו להבהיר למעסיקינו מהם תפקידינו כדי לוודא שיתחשבו בנו ויתמכו בעבודתנו" (Haycock, 1999). דברים דומים נאמרו כמה שנים לפני כן בבריטניה על ידי היקס וקינל: "עלינו לגרום לדברים להתרחש... ספרנים עדיין סובלים מתדמית עצמית נמוכה, הם אינם מוכנים לצאת [מן הספרייה ולגרום לשליחותם להתפשט" (Heeks & Kinnell, 1994). במחקר שערכה ונסיקל בחמש אוניברסיטאות בדרום ארה"ב וכלל 150 סטודנטים שהכשירו עצמם

משאבים, צוות ספרייה מיומן ומנהל בעל מודעות והבנה, ללא שיתוף פעולה עם המורים תישאר הספרייה ללא שימוש (Haycock, 1985; Streatfield & Markless, 1994; Griffin & Lamb, 1987). ציינו את החשיבות של חיזוק שיתוף הפעולה בין הספרייה לבין המורים והעלו כמה הצעות מעשיות, שביניהן קיום סדנה משותפת שתפקידה ליצור גישה חיובית ויחס של כבוד. ואן דויזן וטלמן (Van-Deusen & Tallman, 1994) מצאו כי תכנון משותף של שיעורים עם צוות מורים או מורה יחיד היוו גורם מעודד ומדברן לשימוש בספרייה ולשיתוף פעולה והשיעורים זכו להערכה רבה יותר.

גץ (Getz, 1996) השוותה את עמדותיהם של מורים ותיקים לאלו של תלמידי מכללות, ביחס לשיתוף הפעולה עם הספרנים בבית הספר בתהליך החינוכי. היא גילתה חוסר עקביות בין העמדות התיאורטיות, שהיו חיוביות ברמה גבוהה יחסית, לבין מידת שיתוף הפעולה בפועל עם הספרנים, שהיתה נמוכה. גץ מצאה קשרים משמעותיים, גם אם לא חזקים, בין עמדות המורים לבין המשתנים הבאים: רמת שיתוף הפעולה הכללית בין חברי הצוות החינוכי בבית הספר, מידת הידע של המורים אודות תפקידי הספרנים היום והכשרתם המקצועית והחוויה שחוו אותם מורים לגבי הספרנים והספרייה כאשר היו תלמידי תיכון. ספרנים במחקרה של מקראקן (McCracken, 2000) ציינו את התמיכה של מורים כגורם מחזק ואת חשיבות נכונותם של מורים להתנסות להיעזר בדברים חדשים. מצד שני, העדר עניין ותמיכה מצד המורים צוין כמכשול המקשה עליהם למלא את תפקידם. לטענתם, מורים רבים רואים את הספרנים כשמרטפים ואת הספרייה כחדר עבודה בלבד ואין להם זמן לעבודה בצוותא עם הספרנים.

ד. משאבי הספרייה:

ביטוי זה מאגד בתוכו גורמים כמו תקציב, ציוד, כוח אדם ושטח פיזי. ברנל (Burnell, 1978) הסיק כי שביעות הרצון מהספרייה והצלחתה קשורים לקיומם של משאבים גדולים יותר שעמדו לרשות אותן ספריות. ספרני בתי ספר באוקלהומה שראיינו על ידי לטרוב (Latrobe, 1992) ציינו את התקציב כגורם בולט ביותר בחשיבותו וטענו כי קרוב ל-75 אחוז מן הגורמים שעיקבו את התקדמותה של עבודת הספרייה היו קשורים לזמן או לכסף. גם במחקרה של מקינטוש (Macintosh, 1994) על גורמי לחץ בעבודה בקרב ספרני בתי ספר במדינת קנטקי הוברר כי הגורמים

גם באמצעות ממצאיו של קריסטנסן (Christensen, 1991) שערך בושינגטון מחקר איכותני שכלל ראיונות עומק עם מנהלים, מורים וספרנים ובנה על פיהם מודל של ספריות וספרנים למופת בבתי ספר תיכוניים. הספרנים המצטיינים ("הספרנים לדוגמה") מתאפיינים בכך שהם מנהיגים ויוזמים, נוהגים באחריות ו"אינם תואמים את הסטריאוטיפ המקצועי של אדם פסיבי, מתון וחובב ספרים. תחת זאת הם מציגים דמות בעלת דמיון, יצירתיות ואינטליגנציה". מחקר מאוחר יותר של ג'ונסון (Johnson, 1993) הדגיש אף הוא את חשיבותן של תכונות אישיות של הספרנים, כמו יוזמה והתלהבות. גם במחקר של מק קראקן (McCracken, 2000) ציינו ספרנים רבים תכונות אישיות (כגון: החלטיות ויצירתיות) ונכונות להתקדם בתור גורם מקדם ותורם בביצוע תפקידם.

ב. המנהל:

הגורם החשוב ביותר לתפקוד הספרייה בבית הספר הוא המנהל. תמיכתו הנלהבת, או העדרה, הם החורצים לעיתים קרובות את גורלן של תוכניות הספרייה לשבט או לחסד, להצלחה או לכישלון (Burnell, 1978). קביעה זו חוזרת פעמים רבות, בניסוחים שונים בספרות המקצועית, המדגישה כי המנהל הוא דמות מפתח החיונית להצלחת פעילות הספרייה (Haycock, 1985; Master & Master, 1986; Turner, 1985; Wilson & McNeil, 1998; Hopkins & Zweizig, 1999).

דיאנה אוברג (Oberg, 1996) בשני מחקרים שביצעה בקרב ספרנים ותיקים וחדשים, מצאה כי לדעת הנשאלים, עשויה תמיכת המנהל להתבצע באופנים שונים המבטאים את העובדה שהוא מתחשב בספרנים, לוקח אותם בחשבון ותומך בעבודתם. בבדיקת מידת מחויבותם של הספרנים להנחיות של Information Power מצאה מקארתי (McCarthy, 1997) כי אחד הגורמים היותר משמעותיים המונע את יישום ההנחיות הללו לדעת הספרנים, הוא העדר תמיכה מצד המנהלים. הללו מואשמים בכך שאינם מבינים את תפקידה החיוני של הספרייה בחינוך ומתייחסים אליה כאל בן חורג (Glick, 2001). נקודה זו חזרה גם לאחרונה (2002) במאמר מערכת בכתב העת School Library Journal המונה בין חמשת האתגרים הגדולים לאותה שנה, את ההכרח לזכות בהערכה מצד מנהלי בתי הספר (Lifer, 2002).

ג. המורים:

מחקרים רבים הדגישו שאפילו כאשר קיים מגוון

בתי ספר (שיעור היענות של 58.5 אחוז) ש-109 מהם היו בתי ספר ממלכתיים (79 אחוז) ו-28 היו ממלכתיים דתיים (21 אחוז) וכתוצאה מכך יש בממצאים ייצוג רב יותר לבתי הספר הממלכתיים. 78 בתי ספר היו תיכוניים עיוניים, 48 מקיפים (עיוני ומקצועי) ו-11 מקצועיים. ב-24 בתי ספר (16 ממלכתיים ו-8 ממלכתיים דתיים) נערכו ביקורים וראיונות אישיים, אשר התבססו על שאלונים זהים לאלה שנשלחו בדואר לכלל בתי הספר שבמדגם, אולם התקיימו כשיחה חופשית.

כלי המחקר

היו שלושה שאלונים דומים, אך לא זהים, אשר נבנו על ידי החוקרת הראשית בשביל כל אחת משלוש הקבוצות שהיו מטרת המחקר: ספרנים, מנהלים ומורים. החלק הראשון של כל שאלון הכיל שאלות כלליות הקשורות לאיפיון הספריות והספרנים וכן נתונים דמוגרפים ואישיים על בית הספר, הספרייה והספרנים. חלקו השני של השאלון הורכב מ-30 היגדים שגובשו לאור הספרות המקצועית והיו אמורים לבטא את תפקידי הספרנים היום: מומחה למידע, מורה, יועץ לנושאי חינוך והוראה ומנהל תוכניות הספרייה. החלוקה לארבע קטגוריות אלו התבססה על המדריך האמריקאי לניהול ספריות בתי ספר Information Power בשתי מהדורותיו (1988 ו-1998). הנשאלים התבקשו לדרג כל היגד פעמיים: כיצד נתפס בעיניהם התפקיד (המובע בהיגד) באופן תיאורטי-אידיאלי ("רצוי") ובאיזו מידה הוא מבוצע באופן מעשי, בפועל ("מצוי"). הדירוג נעשה על סולם ליקרט בן חמישה שלבים. חלקו השלישי של השאלון הכיל שאלות בהיקף רחב יותר, ברובן פתוחות, שמטרתן היתה לקבל תובנה מעמיקה יותר לגבי תפיסתו האישית של הנשאל. עיבוד הנתונים בוצע באמצעות חבילת התוכנה הסטטיסטית SAS (Statistical Analysis System).

ממצאים ודיון

משאבי אנוש ותקציב:

ניתוח התשובות של המדגם הראה כי היקף כוח האדם הכולל לבית ספר היה, בממוצע, 2.4 משרות, אשר לא תמיד היו מאוישות בכוח אדם מקצועי. התקציב השנתי לספרייה נע בין אפס (בכ-6.5 אחוז מן הספריות) לבין תקציב של יותר מ-10,000 שקל ב-50 אחוז מכלל בתי הספר. ל-28 אחוז מבתי הספר היה תקציב של 2,000 עד 10,000 שקל בשנה.

הראשונים במעלה היו העדר זמן מספיק לביצוע כל המשימות והצורך לאזן בין הדרישות השונות של התפקיד להתמודדות עם חידושי הטכנולוגיה. גורמים נוספים שצוינו היו מחסור בכוח אדם ובתקציבים. למסקנות אלו נמצאו תימוכין גם במחקרים אחרים (Callison & Morris, 1986; McCarthy, 1997; Kolencik, 2001).

העדר תקציבים גורם לחוסר יכולת לרכוש ספרים חדשים, מאגרי מידע, מחשבים, ציוד עזר וכיוצא בזה. מחסור בכוח אדם משמעו שספרנית אחת משרתת כ-1,000 תלמידים או נאלצת לחלק את זמנה בין שני מקומות עבודה (McCracken, 2000). תוצאה עקיפה ושליטת אחרת המהווה מכשול היא לוח זמנים בלתי גמיש, נושא שחוזר גם במחקרים אחרים (Bishop, 1997; Turner & Zsiray, 1990; McCarty, 1997; ועוד) שמסקנתם אחידה: כאשר לוח הזמנים של הספרנים הוא גמיש, מותאם לצורכי המערכת ויוצא לפועל בשיתוף פעולה עם הצוות, ההצלחה גדולה הרבה יותר.

לסיכום, סקירת הספרות מלמדת על חשיבות הדימוי העצמי של הספרנים ושאיתם להוביל, לשנות ולשפר. ואולם, קשה לקדם ולפתח את הספרייה ללא המנהל, אשר תמיכה וגיבוי אמיתיים מצידו הינם המפתח העיקרי לשיתוף פעולה יעיל ופורה עם צוות המורים, וכל זאת מבלי להפחית בחשיבותם של נושאים כתקציב, כוח אדם מקצועי, ציוד ושטח פיזי.

שיטת המחקר

אוכלוסיית יעד ומדגם

אוכלוסיית היעד של המחקר, אשר נערך במהלך שנת הלימודים תשנ"ט (1999), כללה ספרנים, מנהלים ומורים בבתי ספר על יסודיים, עיוניים, מקצועיים או מקיפים, בקרב בתי ספר יהודיים בישראל, למעט בתי ספר חרדיים, אקסטרניים או אלה השייכים לחינוך המיוחד. הדגימה התבססה על אשכולות (בתי ספר) שנבחרו בדגימה שיטתית, עם נקודת התחלה אקראית, מתוך "הרשימה הכוללת של מוסדות החינוך העל יסודיים לשנת הלימודים התשנ"ט (1998-1999)". הדגימה השיטתית שמרה על היחס המקורי באוכלוסייה בין בתי ספר ממלכתיים לממלכתיים דתיים ובין יישובים עירוניים ליישובים כפריים ולעירויות פיתוח. המדגם שנבחר כלל 234 בתי ספר שהיוו שלישי מכלל בתי הספר שברשימה והוא כלל 160 בתי ספר ממלכתיים (68 אחוז) ו-74 בתי ספר ממלכתיים דתיים (32 אחוז). שאלונים שמישים נתקבלו מ-137

מגדר, השכלה מקצועית וותק:

רוב מכריע של הספרנים היו נשים (כ-95 אחוז) כפי שנמצא גם במחקרים קודמים (יצחקי, 2003; יצחקי ושרעבי, 2004). תמונת ההשכלה המקצועית של הספרנים היתה כדלקמן: 11.6 אחוז סיימו שלב א' או ב' של ארגון ספרני ישראל (אס"י), ל-45.2 אחוז היתה תעודת ספרן מורשה, ל-22.6 אחוז בלבד היתה השכלה ספרנית אקדמית מלאה ו-20.6 אחוז היו חסרי השכלה ספרנית. הוותק הממוצע של הספרנים שהשיבו לשאלון היה 14.1 שנה, קרוב מאוד לוותק ממוצע של 14.5 שנה שנמצא במחקר קודם (יצחקי ושרעבי, 2004).

מכשולים עיקריים

כאמור לעיל, אחת המטרות המרכזיות של מחקר זה היתה לזהות את המכשולים העיקריים העומדים בפני ספרני בתי הספר העל יסודיים בבואם לבצע את תפקידם. הספרנים נשאלו מהם, לדעתם, המכשולים העיקריים הללו ונתבקשו לציין כל גורם שנראה להם רלוונטי מתוך רשימת אפשרויות שנכללה בשאלון ולהוסיף עליה באופן חופשי. ארבעת המכשולים שצינו במפורש בשאלון (תשובה סגורה) היו: מחסור

במשאבים (תקציב, חומרים), מחסור בזמן (כוח אדם), חוסר הערכה מספקת מצד המשתמשים לגבי יכולתו המקצועית של הספרן והעדר הכשרה מקצועית בתחומים מסוימים.

התשובות הסגורות והפתוחות מוינו ל-14 קטגוריות המבטאות את המכשולים העיקריים והממצאים מוצגים בטבלה מספר 1, במספרים מוחלטים ובאחוזים מתוך כלל המדגם ובטבלה מספר 2, המציגה דירוג של המכשולים לאור טבלה מספר 1.

מטבלאות מספר 1 ומספר 2 ניתן להסיק כמה מסקנות:

א. דירוג החשיבות של המכשולים על ידי שלוש קבוצות הנשאלים הוא דומה למדי, בפרט לגבי המחצית הראשונה של הרשימה. העובדה ששלוש הקבוצות הגיעו למסקנות דומות, מחזקת את מהימנות התשובות, במיוחד לאור העובדה שזו היתה השאלה האחרונה בשאלון, שלב בו הנחקרים נוטים להיות קצרי סבלנות ולהתעמק פחות בשאלות ובתשובות עליהן.

ב. כצפוי, לאור ממצאי מחקרים קודמים שנסקרו לעיל, המכשולים או הקשיים המשמעותיים ביותר,

טבלה מספר 1:

המכשולים העומדים בפני הספרנים במילוי תפקידיהם
(ממוינים לפי סדר שכיחות יורד של תשובות הספרנים) *

לדעת המנהלים		לדעת המורים		לדעת הספרנים		המכשולים
%	מספר	%	מספר	%	מספר	
56.2	77	70.1	96	61.3	84	מחסור במשאבים (תקציב)
45.3	62	45.3	62	53.3	73	מחסור בזמן ו/או בכוח אדם
27.0	37	17.5	24	23.4	32	העדר הכשרה מקצועית
19.7	27	29.9	41	21.9	30	אי מודעות וחוסר הערכה לחשיבות הספרייה מצד ההנהלה ו/או המורים
10.2	14	11.7	16	21.2	29	בעיות משמעת וחוסר הערכה מצד התלמידים
13.1	18	9.5	13	10.9	15	התנאים הפיזיים
16.0	22	11.7	16	7.3	10	קשיים הנוגעים לעבודת צוות הספרייה ולאישיותם של חברי הצוות
0.7	1	2.9	4	5.8	8	קשיים הנוגעים למחשבים ולשימוש בהם
6.6	9	2.9	4	4.4	6	אין שום מכשולים, יש 'פרגון' מצד ביה"ס
2.2	3	0	0	3.6	5	שכר הספרנים ושעות העבודה
0.7	1	0.7	1	2.9	4	הספרייה משמשת גם ספרייה אזורית ויש ניגוד אינטרסים
1.5	2	0	0	1.5	2	חוסר סבלנות מצד הקהל
0.7	1	0	0	1.5	2	אין מאפשרים לספרנים להשתלם
1.5	2	0.7	1	0.7	1	הרכב האוכלוסייה בבית הספר
	137		137		137	N

* הערה: האחוזים מסתכמים ביותר מ-100 אחוז מפני שהנשאלים הורשו לסמן יותר מאפשרות אחת.

טבלה מספר 2:

דירוג המכשולים העומדים בפני הספרנים במילוי תפקידיהם (ממוינים לפי סדר שכיחות יורד של תשובות הספרנים)

לדעת המנהלים	לדעת המורים	לדעת הספרנים	המכשולים
1	1	1	מחסור במשאבים
2	2	2	מחסור בזמן ו/או כוח אדם
3	4	3	העדר הכשרה מקצועית
4	3	4	אי מודעות וחוסר הערכה לחשיבות הספרייה מצד ההנהלה ו/או המורים
7	5.5	5	בעיות משמעת וחוסר הערכה מצד התלמידים
6	7	6	התנאים הפיזיים
5	5.5	7	קשיים הנוגעים לעבודת צוות הספרייה ולאישיותם של חברי הצוות
13	8.5	8	קשיים הנוגעים למחשבים ושימוש בהם
8	8.5	9	אין שום מכשולים, יש 'פרגון' מצד ביה"ס
9	13	10	שכר הספרנים ושעות העבודה
13	10.5	11	הספרייה משמשת גם ספרייה אזרית ויש ניגוד אינטרסים
10.5	13	12	חוסר סבלנות מצד הקהל
13	13	13	אין מאפשרים לספרנים להשתלם
10.5	10.5	14	הרכב האוכלוסייה בבית הספר

4.89 (בסולם של 1 עד 5) וממוצע ה"מצוי" היה רק 3.47, הפרש של קרוב ליחידה וחצי. ניתוח החלק הדמוגרפים של השאלונים הראה כי בממוצע עומדות לרשות כל ספרייה 2.4 משרות, וכי ליותר מ-70 אחוז מן הספריות יש תקציב של 5,000 שקל לשנה או יותר. ניתן להסיק, אפוא, כי שלוש קבוצות הנשאלים תמימות דעים כי מצב המשאבים וכוח האדם בספריות בבתי הספר שלהם איננו משביע רצון.

ג. במקום השלישי או הרביעי נמצא הנושא של העדר הכשרה מקצועית, נושא עליו התלוננו כרבע מן הספרנים והמנהלים ופחות מחמישית מן המורים. ניתוח מפורט של נושא זה מובא להלן.
ד. במקום הרביעי (ולדעת המורים במקום השלישי) נמצא המכשול של חוסר מודעות והערכה לחשיבות הספרייה והספרנים מצד ההנהלה והמורים, נושא שצוין על ידי כחמישית מן הספרנים והמנהלים ועל ידי 30 אחוז מן המורים. המחשה לכך ניתן למצוא בתשובות כמו: "לא רואים אותו ואת עבודתו", "לא פעם קורה שהספרייה נשכחת" (דברי מנהלת), "המורים אדישים, אין להם עניין ו/או זמן" (דברי מנהלת), "כל ההחלטות מתבצעות על ידי ההנהלה, אני לא מחליט כלום" (תלונת ספרנים), וגם: "כופים עלי לקבל כיתות שלמות

לדעת הנחקרים, הם המחסור במשאבים ובכוח אדם, נושא שצוין על ידי 70-45 אחוז מהם. הן בראיונות והן בתשובות הפתוחות חזרו ונשנו משפטים דוגמת "אף פעם אין מספיק משאבים", "תמיד רצוי שיהיה יותר כסף" או "עם יותר כוח אדם הייתי יכול להספיק הרבה יותר". אחת הספרניות ענתה בראיון: "לפי השאלות שהצגת בפני היום עלי לבצע יותר מדי דברים במהלך יום העבודה שלי, ליזום תוכניות עבודה עם המורים, להיות מעודכנת מבחינת המחקר, להתעדכן בכל הקשור לטכנולוגיות החדשות, לנהל יחסי ציבור. מתי? זה בלתי אפשרי מבחינתי, אלא אם אעבוד עד חצות מדי יום". לשאלה האם על הספרנים להכיר את תוכניות הלימודים, ענתה מנהלת: "למה עוד ניתן לצפות מכך?! זה מוגזם". לאחר שסיפרה בראיון על דברים מרתקים ששמעה בהשתלמות סיימה ספרנית באנחה: "זה מייאש, אי אפשר לעשות הכל". הדברים עולים בקנה אחד עם אחת המסקנות שעלו מניתוח ההיגדים בחלקו השני של כל שאלון. כאשר ההיגדים סודרו לפי סדר יורד של הפרשים בין הציון הממוצע של ה"רצוי" לבין הציון הממוצע של ה"מצוי", הופיע הנושא של תקציב הספרייה במקום גבוה למדי, השלישי ברשימה, כאשר ממוצע ה"רצוי" היה

אפילו יותר, אלא שחלק מן הספרנים אולי נמנעו מלצינו, מחמת הבושה, או מפני שנוסח השאלה התייחס לקשיים עיקריים בלבד. תשובות פתוחות אופייניות היו: "אני שוטר", "הספרייה מהווה מועדון" (הערה שכיחה מאוד), "ונדליזם, חוסר כבוד, גניבות, זלזול", "אינני סמכותית בעיני התלמידים", "יש עימותים רבים".

ז. בקטגוריה של "קשיים הנוגעים לעבודת צוות הספרייה ואישיותם" נכללו תשובות מגוונות, הן של הספרנים והן של מורים ומנהלים, כגון: "הספרנית היא יותר מדי פקידה", "היא מחויבת לחומרים יותר מאשר לאנשים", "יש לה תפיסה מיושנת של תפקידה", "נוקשה, לא מעגלת פינות", "היא לא משוגעת לדבר", "הספרניות עסוקות בשמירת הסדר והשקט ולא נשארים להן זמן או רצון ליזום דברים חדשים", "אצלי אין כפכפים, אין חולצות בטן... אם לא מצייתים אני משעה אותם", "עדיין לא גילו אותי", "יזמה לא כל כך בראש שלי", "לספרנית יש נכונות הצהרתית גבוהה מול העדפת נוחות וחוסר רצון להשקיע יותר מדי" (הערת מנהל). לסעיף זה מיונו תשובות המצביעות על בעיות הקשורות לאישיות הספרנים והמקשות על עבודת מרכז המשאבים בבית הספר. מן התשובות הפתוחות עולות טענות על אישיות שמרנית מדי, בלתי גמישה, שלא תמיד מודעת להיבט השירותי שבעבודת הספרנים. רצוי להביא בחשבון טענות אלו בשעת גיבוש קריטריונים לקבלת תלמידים לתוכניות להכשרת ספרנים.

לקיים שיעורים, או "דורשים ממני לבצע עבודות של מחסנאות בפרויקט השאלת ספרי הלימוד". "דומני שיש צנזורה מגבוה" (הערה של מורה). מובאות אלה ממחישות את הנתונים בטבלה מספר 1 ומצביעות על כך שגם מורים ומנהלים מודים בקיום חוסר מודעות והערכה, ותחושה זו איננה מוגבלת לספרנים. האם יש לממצא זה קשר כלשהו עם הפמיניזציה של המקצוע ו/או עם השיעור הגבוה יחסית של ספרנים שהשכלתם המקצועית דלה למדי ולוקה בחסר? מסגרתו של המחקר הנוכחי לא אפשרה לבחון שאלה זו באופן יסודי והדבר ראוי למחקר בפני עצמו.

ה. ראוי לציין כי תלונות על תנאים פיזיים קשים עלו מהשטח עצמו ולא נכללו בשאלון מכיוון שלא נצפו מראש. הערות אופייניות היו: "הספרייה משמשת חדר כיתה לכל דבר", "השטח מצומצם, החלל קטן מדי", "המיקום בתוך בית הספר אינו מתאים", "הספרייה במקלט", "אין בה מיזוג", "יש בה מדרגות פנימיות", וכיוצא בזה. העובדה שתלונות אלה הועלו על ידי הנשאלים למרות שלא היה להן רמז בשאלון, מעידה כי מדובר בקושי שמטריד לא מעט את הספרנים. הנתונים בטבלה מספר 1 מלמדים כי עניין התנאים הפיזיים מטריד במידה דומה את כל שלוש הקבוצות (ואף מעט יותר דווקא את המנהלים).

ו. נושא המשמעת בספרייה מפריע במיוחד לספרנים (יותר מ-20 אחוז ציינו אותו) והרבה פחות למורים ולמנהלים (כ-10 אחוז בלבד). בעקבות העובדה שהנושא עלה כמעט בכל הראיונות האישיים, ניתן לשער שבמציאות קושי זה הוא משמעותי ומטריד

טבלה מספר 3:

ליקויים בהכשרה המקצועית של הספרנים (ממוינים לפי סדר שכיחות יורד של תשובות הספרנים) *

הליקויים		לדעת הספרנים		לדעת המורים		לדעת המנהלים	
	מספר	%	מספר	%	מספר	%	מספר
העדר ידע מספיק בטכנולוגיות מידע	17	53.1	6	25.0	15	40.5	
מנהלת הספרייה איננה ספרנית בהכשרתה	8	25.0	4	16.7	12	32.4	
העדר מיומנויות ניהול, יחסי ציבור ותקשורת	5	15.6	7	29.2	6	16.2	
העדר הכשרה בהוראה, אי הכרת תוכניות לימודים וחוסר ידע בפיתוחן	4	12.5	3	12.5	12	32.4	
ליקוי בעבודה יצירתית אמנותית ובעיצוב הספרייה	3	9.4	1	4.2	2	5.4	
העדר ידע כללי רחב	2	6.3	2	8.3	1	2.7	
העדר שליטה מספקת בעברית	0	0	0	0	1	2.7	
	32		24		37		
	N						

* הערה: האחוזים מסתכמים ביותר מ-100 אחוז מפני שהנשאלים הורשו לסמן יותר מאפשרות אחת.

רבע מהספרנים שהתייחסו לנושא של העדר הכשרה מקצועית ראו בכך מכשול, שיעור קטן יותר בקרב המורים והשיעור הגבוה ביותר (32 אחוז) נמצא דווקא בין המנהלים, ביטוי לתחושה שחוסר הכשרה מקצועית של מנהל הספרייה פוגמת בהצלחתו במילוי תפקידיו. ואכן, גם בקרב חלק מאנשי המקצוע בעולם הספרנות בארץ נשמעת לעיתים הטענה שהרבה יותר חשוב שלמנהל ספרייה יהיה שכל ישר, השכלה כללית רחבה ונכונות להשקיע, מאשר ידע מקצועי מעבר לבסיסי. המנהל יכול להעסיק לצידו אדם שיוודע למיין ולקטלג בשעה שהוא עצמו עוסק בנושאים אחרים. אין ספק כי השכלה כללית ורצון לעבוד ולתרום הם משמעותיים מאוד להצלחת הספרייה, אך אין לקבל את הווייתור על ההשכלה המקצועית. היכולת לבנות את הספרייה ולסדרה באופן שיטתי ואחיד כך שכל אדם יוכל להתמצא בה באופן עצמאי, הידע במיפתוח, היכולת לנתח מהם הצרכים, היכן זקוק הקהל לעזרה בתחום המומחיות המיוחד לספרנים, היכולת להכשיר את תלמידי בית הספר להיות למדנים במהלך כל החיים. כל אלו לא יצלחו בידי אדם שלא למד מידענות וספרנות בצורה מסודרת ושלמה. כשם שלא יעלה על הדעת להכניס לכיתה אדם חסר הכשרה בהוראה, כך חייב להיות הדין ביחס לספרייה. ויכוח קשה זה קיים גם, ואולי בעיקר, עם המעסיקים, כעדותה של שושנה לנגרמן לפני יותר מעשור: "רבים מאלה המעסיקים ספרנים ואנשי מידע בטוחים שאת ההכשרה בתחום זה ניתן לרכוש תוך כדי עבודה. הכשרה מיוחדת

לגבי "העדר הכשרה מקצועית" ניתנה לנשאלים אפשרות לפרט בשאלון את כוונתם וחלקם עשו זאת. ניתוח מפורט של תשובותיהם לשאלה זו מוצג בטבלה מספר 3, במספרים מוחלטים ובאחוזים מתוך כלל המשיבים לשאלה זו ובטבלה מספר 4, המציגה דירוג של הליקויים לאור טבלה מספר 3.

בראש רשימת הליקויים בכל שלוש הקבוצות נמצא הנושא של העדר ידע והכשרה נאותים בכל הקשור לטכנולוגיות מידע: "ישומי מחשב, אינטרנט ומאגרי מידע ממוחשבים. יותר מחצי מהספרנים שהתלוננו על ליקויים בהכשרה המקצועית ציינו שכוונתם לתחום טכנולוגיות המידע, לעומת 40 אחוז מן המנהלים ורק רבע מן המורים. לממצא זה יש, ללא ספק, קשר לממצא שהובא לעיל, לגבי פרופיל ההשכלה המקצועית של הספרנים שבמדגם, אשר הראה כי לחמישית מהם אין שום השכלה ספרנית, 12 אחוז סיימו שלב א' או ב' של אס"י ורק ל-23 אחוז יש השכלה אקדמית מלאה. נתונים אלה מדגישים את החשיבות הרבה של ההשתלמויות המקצועיות של הספרנים, תחום שהוזנח במידה רבה על ידי הגורמים האחראים לו. משרד החינוך והמנהלים חייבים לשים דגש חזק רב על נושא ההשתלמויות המקצועיות ולעודד את הספרנים בדרכים שונות להשתתף בהן. ליקוי שני בחשיבותו (בהקשר של "העדר הכשרה מקצועית") התייחס לכך שמנהלת הספרייה איננה ספרנית בהכשרתה המקצועית וכאמור לעיל, ל-20 אחוז מן הספרנים לא היתה שום השכלה ספרנית. רק

טבלה מספר 4:

דירוג הליקויים בהכשרה המקצועית של הספרנים (ממוינים לפי סדר שכיחות יורד של תשובות הספרנים)

לדעת המנהלים	לדעת המורים	לדעת הספרנים	הליקויים
1	2	1	העדר ידע מספיק בטכנולוגיות מידע
2.5	3	2	מנהלת הספרייה איננה ספרנית בהכשרתה
4	1	3	העדר מיומנויות ניהול, יחסי ציבור ותקשורת
2.5	4	4	העדר הכשרה בהוראה, אי הכרת תוכניות לימודים וחוסר ידע בפיתוחן
5	6	5	ליקוי בעבודה יצירתית אמנותית ובעיצוב הספרייה
6.5	5	6	העדר ידע כללי רחב
6.5	7	7	העדר שליטה מספקת בעברית

1. החדרת מודעות והבנה לגבי תפקידי הספרייה והספרנים:

ספרני בית הספר אמורים להיות בעלי המומחיות ללמידה המבוססת על משאבים. הם ממוקמים בעמדה ייחודית בבית הספר וביכולתם לתרום באופן משמעותי ביותר להישגי התלמידים. ואולם, בבתי ספר רבים קיים עדיין הסטריאוטיפ המיושן והמטעה לגבי תפקידיהם של הספרנים ולגבי מעמדם. ממצאי המחקר בכללותו (אשר רק חלקם הוצג במאמר זה) מצביעים על כך שמנהלים, מורים ובמידה מסוימת גם ספרנים בישראל, טרם הפנימו את התפיסה הגורסת כי שיתוף פעולה בין ספרנים למורים הוא מרכיב חיוני מאין כמוהו בהצלחת הספרייה. בבתי ספר רבים תפקידי הספרנים כיועצים לנושאי חינוך והוראה וכמורה לא תורגמו עדיין לשפת המעשה.

אחד המכשולים שצוינו על ידי ספרנים במחקר זה היה חוסר מודעות והערכה לחשיבות הספרייה ולעבודת הספרנים. הספרנים דיווחו על תחושה כזו ומנהלים ומורים הודו בכך. גם הפער שנמצא בין מידת שביעות הרצון של הספרנים מאופן תפקודם בהשוואה למידת שביעות הרצון של המנהלים רומז לאפשרות שהמנהלים אינם יודעים פעמים רבות מה הספרנים עושים. חוקרים רבים הדגישו, כמובא בסקירת הספרות לעיל, שהעניין המשמעותי ביותר הוא שתפקיד ספרני בתי הספר יובן על ידי המנהלים ויזכר על ידיהם, כאחראים על קבלת החלטות מהותיות בבית הספר וכן על ידי המורים. בספרות המקצועית מובאות תלונות כי תוכניות להכשרת מנהלים ו/או מורים נוטות להתעלם מן הפוטנציאל הטמון בספריית בית הספר, מהחשיבות של מעורבותם של הספרנים בתוכניות הלימודים ומהצורך בחיזוק שיתוף הפעולה בינו לבין המורים. שיחות בלתי פורמאליות עם מנהלי בתי ספר ועם תלמידים בקורסים להכשרת מנהלים בישראל מצביעות על כך שהמצב בארץ אינו טוב יותר. לפיכך, מומלץ שארגון מקצועי יגבש סדרה של מסמכים ותוכניות שיבהירו בצורה פשוטה וחד משמעית למנהלים, למורים ובמידה מסוימת גם לספרנים עצמם, את תפקידי הספרנים בבית הספר ויפצו על ידי משרד החינוך בכל בתי הספר. פרסומים אלה יסיבירו את הפוטנציאל של תמיכת הספרייה ביעדים החינוכיים של בית הספר ודגימו אותו וכן יכילו הנחיות, כיווני פעולה והמלצות מעשיות לחיזוק שיתוף הפעולה בין הספרנים לבין הצוות החינוכי של בית הספר. ניתן אמנם לתרגם לעברית את המהדורה השנייה של

לספרנות ומידע נראית בעיני מעסיקים רבים כביטול זמן. לדעתם, אדם אינטליגנטי יוכל ללמוד את הדברים בעצמו" (לנגרמן, 1992).

העובדה שלספרנים רבים אין הכשרה בהוראה, שאינם מכירים את תוכניות הלימודים ולא למדו פיתוח תוכניות לימודים, מטרידה מאוד את המנהלים והרבה פחות את המורים ואת הספרנים עצמם. ממצא זה, תואם את המקובל בארצות הברית, שבה, כל הרוצה לעבוד כספרן במוסד חינוכי, חייב להיות גם בעל השכלה בחינוך או בהוראה.

ראוי לציין, כי לדעת המורים שציינו את העדר ההכשרה המקצועית כמכשול, הנושא החשוב ביותר (29 אחוז) הוא זה של מיומנויות ניהול, תקשורת בינאישית ופרסום, לצד העדר ידע בטכנולוגיות מידע (25 אחוז). המספרים המוחלטים אמנם נמוכים, אך ניתן לשער כי הדבר קשור לקצר בתקשורת בין ספרנים למורים ולאי הסכמה ביחס לתפיסת התפקיד, שנמצאו בחלק מבתי הספר.

סיכום

שלוש קבוצות הנשאלים, ספרנים, מורים ומנהלים, דירגו באופן דומה למדי את המכשולים המונעים, לדעתם, מהספרנים לבצע את עבודתם כמצופה מהם וכפי שהיו רוצים. הגורמים העיקריים והראשונים במעלה היו המחסור במשאבים ובכוח אדם. המכשול השלישי בדירוג, היה העדר הכשרה מקצועית, אשר ניתוח נוסף ומפורט יותר מצא בו כמה מרכיבים: העדר הכשרה לגבי טכנולוגיות מידע, העדר הכשרה מקצועית בספרנות, העדר מיומנויות ניהול, יחסי ציבור ותקשורת וכן העדר הכשרה בהוראה, אי הכרה של תוכניות לימודים וחוסר ידע בפיתוחן. רביעי בדירוג היה חוסר מודעות וחוסר הערכה לחשיבות הספרייה מצד ההנהלה והמורים. בכך הודו גם המנהלים והמורים. מכשולים נוספים שצוינו היו תנאים פיזיים קשים, בעיות משמעת ואישיותם של הספרנים ואנשי צוותם.

מסקנות והמלצות

ממצאי מחקר זה, ביחד עם לקחי מחקרי שדה בספרות המקצועית, הובילו אל כמה מסקנות והמלצות, אשר יישומן עשוי להגביר את השפעת הספרנים ותרומתם לתוכנית הלימודים של בית הספר, באשר היעד הסופי של הספרייה זהה לזה של המוסד החינוכי שהיא מהווה חלק ממנו.

הספר לשתף פעולה עם ארגונים אחרים (של מורים ומנהלים) בארגון השתלמויות, הרצאות בכנסים (של מנהלים ומורים) ופרסום מדריך למנהל אודות תפקידי הספרנים והספרייה בבית ספרו. ספרנים ומרצים לספרנות יכולים לתרום באמצעות פרסום מאמרים על נושא זה בכתבי עת של מורים ו/או מנהלים. קיצורו של דבר, הצד השווה במרבית ההצעות הללו הוא הפנייה אל הספרנים לא להסתפק בדיבורים בינם לבין עצמם אלא לפרוץ החוצה, אל ציבור המנהלים והמורים.

2. הגדלת התקן:

אחת הסיבות העיקריות שמנו הנשאלים לאי הצלחה של הספרנים בביצוע התפקיד כנדרש, היא חוסר זמן. המשוב מן השטח מלמד כי הספרנים חשים מוצפים ולעיתים מוכרעים על ידי עומס התפקידים. משום שהגדרת התפקיד הולכת ומתרחבת ומספרם של הנושאים ותחומי האחריות בהם עליהם לעסוק בתוך פרק זמן נתון גדל. לאור זאת, חיוני ביותר כי ארגוני הספרנים, אנשי האקדמיה ונציגי משרד החינוך יאבקו על הגדלת תקן כוח האדם בספריות בתי הספר.

3. לימוד טכנולוגיות המידע:

בעקבות ריבוי התלונות על העדר ידע בטכנולוגיות מידע והפער הגדול שנמצא בין ממוצעי הרצוי למצוי לגבי היגדים שעסקו בטכנולוגיות חדישות, מומלץ להרחיב את התוכניות להכשרת ספרנים ולשנות את הדגשים: חיזוק משמעותי של הנושאים הטכנולוגיים, והכנסת קורסים מתקדמים במידע, אחסונו ואחזור. ספרנים ידידותיים, מסבירי פנים ובעלי תודעת שירות עשויים בהחלט לעודד את הקהל להגיע אל הספרייה, אולם, על פי רוב המניעים העיקריים להגיע לספרייה הם הצורך באיתור משאבים ובקבלת עצה או הדרכה ורק סיפוק צרכים אלו יגרום לאנשים לבוא שוב ושוב לפיכך, היכולת להשתמש בדרכים השונות לאיתור מידע והיכולת ולהדריך תלמידים ומורים באופנים השונים לאיתורו, בדרכים מסורתיות וחדשות, היא הכישור העיקרי הנדרש מספרני בתי הספר כיום. לסיכום, הספרנים לעתיד חייבים להיות ערים לשינויים החלים בעולמם המקצועי כדי לא לאבד את ההכרה בכישוריהם ולשמור על מעמדם בבית הספר.

4. השתלמויות מקצועיות:

השתלמות מקצועית לספרנים ובמיוחד לוותיקים שבהם כחלק מתפיסת עולם של השתלמות מקצועית שוטפת, מתמדת ורצופה בתחומים דינמיים כמו לימוד

Information Power ולהציע כי היא תילמד לעומק במוסדות להכשרת מורים, מנהלים וכמובן ספרנים ותופץ גם בקרב מנהלים פעילים שסיימו את הכשרתם. ואולם, החיבור הנ"ל הוא ספר ארוך ומורכב, אשר נכתב על ידי ספרנים ובעבורם ומשתמש במינוח המוכר בעיקר להם וספק אם יתאים למנהלים ולמורים. כמו כן הוא מכיל קווים מנחים בלבד ומתאים לחברה האמריקאית, ולספריות בתי הספר שם שמצבן שונה. לפיכך, עדיף להכין מדריך מקביל ישראלי שיתאים לתמונת המצב בארץ, אשר יהא רחב ומפורט בהרבה מחוזר המנכ"ל של משרד החינוך (התשמ"ט או מהדורת התשנ"ו) אך פחות מעמיק וספציפי מאשר Information Power הנ"ל. מדריך זה חייב לכלול גם סטנדרטים כמותיים, אשר צוינו במאמר זה כמכשולים עיקריים (תקציב, כוח אדם, ציוד וכיו"ב) משום שספרנים ומנהלים זקוקים גם לקווים מנחים כמותיים מינימליים כהצדקה לדרישותיהם התקציביות וכיסוד לתכנון ספרייה חדשה. רצוי ביותר שמדריך מעין זה, על שני חלקיו, התיאורטי והכמותי, יעמוד הן לרשות מנהלי בתי ספר והן לרשותם של מנהלי תוכניות להכשרת ספרנים.

כמו כן מומלץ ליצור קשר עם אנשי אקדמיה, באוניברסיטאות ובמכללות, אשר בונים את התוכניות להכשרת מנהלים ומורים ולשכנעם לכלול בתוכניות הלימודים לפחות קורס אחד על תפקידיה של ספריית בית הספר, עם דגש על הרציונל שמאחורי Information Power או המדריך הישראלי המקביל, לכשיפורסם. בתי הספר או המחלקות לחינוך ולמידענות ולספרנות צריכים לשתף פעולה הן בבניית יחידות לימוד שישולבו בקורסים למנהלי בתי ספר והן בכך שספרנים ומנהלים לעתיד, ילמדו בקורסים משותפים שיעסקו בספריית בית הספר, בתפקידיה ובתועלתה האפשרית וכך יתרגלו שיתוף פעולה עוד לפני שיעסקו במקצוע. קורס במתכונת דומה מומלץ לשלב גם בתוכניות להכשרת מורים, במשותף עם ספרנים או בנפרד, כשבמרכזו השאלה: מה אמור המורה לצפות מהספרנים ומתוכנית הפעולה של הספרייה. לשילוב הנושא בקורסים למורים יש חשיבות כפולה: גם בגלל שיתוף הפעולה בין ספרנים למורים, וגם מפני שרוב המנהלים מתחילים דרכם כמורים וכך יגיעו לקורס המנהלים כשבאמתחתם ניסיון חיובי בעבודה עם הספרייה.

היעד הסופי צריך להיות שלכל הגורמים החינוכיים בבית הספר יהיה חזון משותף בכל הנוגע לספרייה. לשם כך צריכים ארגונים מקצועיים של ספרני בתי

המידע והמחשב. הממצאים לגבי העדר השכלה מקצועית והתלונות על קשיים הקשורים לכך מדגישים את החשיבות הרבה של ההשתלמות המקצועית של הספרנים ואת ההזנחה הקיימת בתחום זה. על משרד החינוך והמנהלים לפתח עוד יותר ולהקדיש משאבים נוספים לנושא ההשתלמות המקצועית ולעודד את הספרנים, בדרכים שונות, להשתתף בהן.

מקורות

- יצחקי, משה (2003). רשת האינטרנט בעיני ספרני בתי הספר בישראל: תפיסות, עמדות, שימוש ופיקוח. *יד לקורא*, ל"ה, 73-56.
- יצחקי, משה ושהם, סנונית (1991). השפעת המיקום הגיאוגרפי על רמת השירות והשימוש בספריות בתי הספר העל יסודיים בישראל. *מעגלי קריאה*, 20, 102-91.
- יצחקי, משה ושרעבי, יוסף (2004). ההתייחסות המעשית של ספרני בתי הספר העל יסודיים בישראל כלפי ניסיונות של פיקוח וביקורת ("צנזורה") לגבי האוסף בספריות. *מידעת*, 1, 67-45.
- לנגרמן, שושנה (1992). לדמותם של הספרנים בעשור האחרון של המאה העשרים – דברי מבוא. *עלון אסמ"י*, 1(1), 7-5.
- שהם, סנונית ויצחקי, משה (1989). ספריות בתי הספר העל יסודיים במדינת ישראל: תמונת מצב כוללת. *יד לקורא*, כ"ד, 8-25.
- Anzenberg, D. and Yitzhaki, M. (2005). Factors hindering high school library success as viewed by librarians, teachers and principals in Israel. in S. Lee a.o. (eds.) *Information Leadership in a culture of change*. CD available at <<http://www.iasl-slo.org/conference2005.html>>
- American Association of School Librarians and Association for Educational Communications and Technology (1988). *Information power: guidelines for school library media programs*. Chicago, Il.: American Library Association and Association for Educational communications and Technology.
- American Association of School Librarians and Association for Educational Communications and Technology (1998). *Information power: building partnerships for learning*. Chicago: American Library Association.
- Bishop, Faira Lee (1989). *The role of the school library media specialist as perceived by selected Mississippi principals, classroom teachers, school library media specialists and library media educators*. Doctoral dissertation, University of Southern Mississippi.
- Burnell, Sally (1978). *Principals' perceptions of actual and ideal roles of the school library media specialist*. Iowa: Ames Community Schools.
- Callison, D. & Morris, J. (1986). *Case studies in managing school library media centers*. Phoenix, Orix Press.
- Christensen, P.M. (1991). Characteristics of library media specialists who have exemplary high-school library media programs. *School Library Media Quarterly*, 19, 247-252.
- Edwards, K.K. (1989). Principals' perceptions of librarians. *School Library Journal*, 35(5), 28-31.
- Ervin, D.S. (1989). *The effect of experience, educational level, and subject area on the philosophical acceptance, the perceived assumption and the perceived barriers to implementation of the instructional and curricular role of the school library media specialist*. Doctoral dissertation, University of South Carolina.
- Gehlken, Vivian Seiber (1994). *The role of the high-school library media programs in the nationally recognized South Carolina Blue Ribbon secondary schools*. Doctoral dissertation, University of South Carolina.

- Getz, Irith (1996). Attitudes of preservice and inservice teachers toward working with school librarians. *School Libraries Worldwide*, 2(1), 59-70.
- Glick, A. (2001). School libraries top agenda. *School Library Journal*, 47(4), 19.
- Griffin D. & Lamb, J.A. (1987). Positive relationships produce positive results. *School Library Journal*, 34(3), 27-29.
- Hartzell, Gary N. (1997). The Invisible school librarian: Why other educators are blind to your value. *School Library Journal*, 43(11), 24-29.
- Hartzell, Gary (2002). The principals' perceptions of school libraries and teacher-librarians. *School Libraries Worldwide*, 8(1), 92-110.
- Haycock, Ken (1985). Services of school resource centers. *Emergency Librarian*, 13, 28-29.
- Haycock, Ken (1985). Strengthening the foundations for teacher-librarians. *School Library Media Quarterly*, 13(2), 102-109.
- Haycock, Ken (1999). Partnerships and leadership: TLs in new roles. *Teacher Librarian*, 26(3), 7.
- Hayden, Janis (2000). *Perceptions, beliefs and expectations of preservice and experienced middle school teachers regarding the roles of school library media specialists*. Doctoral dissertation, Georgia State University.
- Heeks, Peggy & Kinnell, Margaret (1994). *School libraries at work*. London: British Library Research and Development Department. (Serial, no. 96).
- Hiram, M. and Yitzhaki, M. (1998). Combined school/public libraries in Israel at the high school level. in S. Shoham and M. Yitzhaki (eds.) *Education for all; culture, reading and information* (pp. 103-110). Ramat-Gan.
- Hopkins, D.M. & Zweizig, D.L. (1st of May, 1999). Power to the media center (and to the people, too). *School Library Journal Online: Articles*. <[http://www.bookwire.com/slj/articles\\$28417](http://www.bookwire.com/slj/articles$28417)>
- Johnson, Julia A. (1993). *The school library media specialist as instructional consultant*. Doctoral dissertation, Southern Illinois University at Carbondale.
- Karelitz, T. and Yitzhaki, M. (1998). Combined school/public libraries in Israel at the elementary school level. in S. Shoham and M. Yitzhaki (eds.) *Education for all; culture, reading and information* (pp. 111-120). Ramat-Gan.
- Kennedy, Manzo Kathleen (22 March, 2000). Study shows rise in test scores tied to school library resources. *Education Week on the web*. <<http://www.edweek.org/ew/ewstory.c>>
- Kolencik, Patricia Liotta (2001). *Principals and teacher librarians: Building collaborative partnerships in the learning community*. Doctoral. dissertation, University of Pittsburgh.
- Latrobe, K.H. (1992). Evaluating library media programs in terms of *Information Power*: Implications for theory and practice. *School Library Media Quarterly*, 21(1), 37-43.
- Lifer, E. (2002). Five biggest challenges for 2002. *School Library Journal*, 48(1), 50-53.
- Master, N.L. & Master, L.S. (1986). *Perceptions of School Librarians as Curriculum Leaders*. Las Vegas, University of Nevada.
- McCarthy, Cheryl A. (1997). A reality check; the challenges of implementing Information Power in school library media Programs. *School Library Media Quarterly*, 25(4), 205-214.
- McCracken, Anne (2000). *Perceptions of school library media specialists regarding their roles and practices*. Doctoral dissertation, Virginia: George Mason University.
- Macintosh, C. (1994). *The Evolution of the role of the K-12 public school media specialist*. Doctoral

- dissertation, Kentucky Spalding University.
- Oberg, Dianne (1996). Principal support: what does it mean to teacher-librarians? in L.A. Clyde (Ed.) *Sustaining the vision; a collection of article and papers on research in school librarianship* (pp. 221-229). Colorado: Hi Wilson Research and publication.
- Roach, C.P. (1989). *Attitudes toward the contemporary role of the school library media specialist in the overall elementary school program*. Doctoral dissertation, University of North Texas.
- Sadowski, M. & Meyer, R. (1994). Staffing for success. *School Library Journal*, 40(6), 29-31.
- Shantz, Doreen (1994). What is the purpose of program advocacy? why should teacher-librarians be involved with program advocacy? *Emergency Librarian*, 21(3), 22-25.
- Streatfield, David & Markless, Sharon (1994). *Invisible learning? the contribution of school libraries to teaching and learning*. Cambridge: The British Library Board. (Report 98).
- Stripling, Barbara (1997). Library power: a model for school change. *School Library Media Quarterly*, 25(4), 2-6.
- Turner, Philip M. (1985). *A school library media specialist's role; helping teachers teach*. Littleton, Co. Libraries Unlimited.
- Turner, Philip M. (1996). What help do teachers want, and what will they do to get it? *School Library Media Quarterly*, 24(4), 208-212.
- Turner, P.M. & Zsiray, S.W. (1990). The consulting role of the school library media specialist. . in B. Wools (Ed.), *The research of school library media centers* (pp. 1-20). Castle Rock, Co.: Hi Willow Research & publication.
- Vansickle, S. (2000). Educating preservice media specialists: Developing school leaders. *School Libraries Worldwide*, 6(2), 1-20.
- Wilson, Patricia & McNeil, Angus (1998). In the dark: what's keeping principals from understanding libraries? *School Library Journal Online*. 1 Sep. 1998 <[http://www.bookwire.com/slj/articles.article\\$25872](http://www.bookwire.com/slj/articles.article$25872)>